

Sybrand van Haersma Buma heeft bij de presentatie van het boek *Bouwen op burgers: Cultuur, preventie en de eigenzinnige burger van Herman van Gunsteren een beschouwing gegeven.*

Bouwen op burgers levert een bijdrage aan de zoektocht naar een res publica die is gefundeerd op de burgers. Ik spreek – anders dan Van Gunsteren – niet van “republiek” omdat ik dat woord in relatie tot Nederland niet over mijn lippen kan krijgen. Nederland is een Koninkrijk. And I’m proud of it.

In wezen gaat het boek op zoek naar een spanningsveld dat in alle samenlevingen in alle tijden is ingebakken. Het collectieve belang van de samenleving als geheel ten opzichte van de individuele wensen en verlangens van de burgers. Van Gunsteren breekt een lans voor de eigenzinnige burger. Niet de eigenzinnigheid moet via het bevorderen van culturele eenheid worden beteugeld, maar de eigenzinnigheid moet via het democratische proces worden gewaardeerd en gekanaliseerd.

In het verlengde hiervan bekritiseert van Gunsteren de wijze waarop in Nederland de veiligheid wordt bevorderd, omdat de individuele vrijheid er door in gedrang kan komen. Tot slot bepleit hij een luisteren naar die eigenzinnige burger, in plaats van een zich er van afkeren door de politiek. Laat ik deze noties eens langslopen.

Allereerst de stelling de eigenzinnige burger verloren gaat in de notie van Nederlands cultureel burgerschap. Deze stelling wil ik niet zomaar tot de mijne maken.

Er is wel degelijk behoefte aan een herdefiniëring van de Nederlandse culturele identiteit. En Neen, dat leidt niet tot verlies aan een recht op eigenzinnigheid.

Tot voor enkele decennia was verscheidenheid een kernmerk van de Nederlandse cultuur: verscheidenheid als kenmerk van eenheid. Minderheden hielden elkaar in evenwicht. Respect voor elkaars eigenheid, maakte dat ons land zonder bloedvergieten grote belangentegenstellingen kon verwerken. Katholiek tegenover protestant, liberaal tegenover conservatief, socialistisch tegenover confessioneel.

Over deze verscheidenheid heen was er de eenheid van het Koningshuis, het stukje grond onder de zeespiegel, het gedeelde verleden. Zelfs de verscheidenheid, de verzuiling, was uiteindelijk weer iets eigens wat iedereen gemeen had.

Sedert de tweede helft van de vorige eeuw is deze typisch Nederlandse ordening in hoog tempo verdwenen. Dat is niet iets om nostalgisch over te doen. Tijden veranderen. Maar de vraag is wel gerechtvaardigd wat er voor in de plaats is gekomen. De zuilen zijn verdwenen, en we hebben nu 16 miljoen burgers met allemaal verschillende leefstijlen. Mensen zijn niet meer in de bekende hokjes in te delen. Velen van hen komen niet uit Nederland, maar zijn geïmmigreerd. Zij delen niet in hun persoon de met dit stukje grond verbonden geschiedenis en cultuur. Daar moeten we onze eigen normen en waarden tegenover stellen. Als je mensen vraagt in te burgeren, moet je ze wel kunnen vertellen in welke cultuur ze moeten inburgeren. Dat is een cultuur waar kinderen onder het gezag van hun ouders vallen, vrouwen vrij zijn, en er respect is voor elkaars lijf en goed.

Willen we van die 16 miljoen ego's een samenleving maken, dan zullen we het gemeenschappelijke gevoel moeten versterken. Mensen zijn individualistisch geworden. Maar alleen als onderdeel van een gemeenschap met gedeelde waarden en normen maken we er een res publica van.

Ook de zoektocht naar de bron van die Nederlandse cultuur is in deze verwarrende tijd uiterst waardevol. Als je je verleden niet kent kun je het heden niet begrijpen. In de wisselwerking met ons verleden ontstaat het besef voor een cultuur, en daarmee voor een res publica waar het waardevol is je aan te binden. Het Joods-Christelijke en humanistische gedachtengoed verdienen als bronnen van onze cultuur herwaardering.

Veiligheid

De fragmentarisering heeft zonder meer bijgedragen aan verhoging van de onveiligheid. Het scheppen van veiligheid is een basisvoorwaarde voor een goed functionerende samenleving. Van Gunsteren wijst op het belang van de privacy van het individu, en waarschuwt ervoor dat dit door veiligheidsmaatregelen, zeker ook preventieve maatregelen, onder druk kan komen te staan. Maar als je mensen vraagt te kiezen tussen privacy en veiligheid, kiest men toch voor veiligheid. Het scheppen van veiligheid is immers de grondgedachte achter de overheid. Het waterschap was onze eerste gemeenschappelijke voorziening, niet het college bescherming persoonsgegevens.

Bescherming bieden, of dit nu tegen vreemde legers, het water of tegen boeven is, is de belangrijkste taak van een overheid. Die taak moet natuurlijk binnen grenzen worden uitgevoerd, vandaar grondrechten die de burger tegen die overheid beschermen.

Het is een feit dat de overheid inbreuken maakt op de privacy om de veiligheidstaak te kunnen waarmaken. Maar de grootste inbreuk op de privacy is wel de inbraak, de overval of de aanslag. Prive geven we ons helemaal bloot, kijk maar naar You Tube, maar als het gaat om het algemeen belang wordt ieder verzoek om informatie meteen gezien als een onaanvaardbare inbreuk op de privacy. Zoals een politiechef onlangs tegen mij verzuchtte: Als het gaat om vuurwapens vertrouwt de samenleving het aan niemand toe behalve aan de politie. Als het gaat om informatie

vertrouwt de samenleving het aan iedereen toe behalve aan de politie.

Van Gunsteren brengt de preventiemaatschappij ook in relatie met de gezondheidszorg en de vergrijzing. Enkele woorden daarover Ik kan heel ver meegaan in de opvatting dat iemand zelf moet weten of hij ongezond leeft. Maar dan moet hij ook zelf voor de consequenties in staan. Want daar wringt de schoen als Van Gunsteren zegt dat gezond leven niet het hoogste goed is. Mensen willen wel ongezond leven, maar zolang anderen de zorgkosten maar betalen. Ik ben benieuwd of van Gunsteren het met mij eens is dat ongezond leven ook een individueel dragen van de consequenties inhoudt,

Van Gunsteren maakt zijdelings een aantal opmerkingen over het rapport van de onderzoeksraad voor veiligheid inzake de Schipholbrand. De kern van het betoog, te weten dat de raad verder is gegaan dan haar taakomschrijving toeliet, heb ik indertijd ook betoogd. De Raad heeft een zeer belangrijke rol in het onafhankelijk zoeken naar oorzaken van rampen, en in het doen van aanbevelingen voor verbetering. Waardeoordelen, hoe zeer ook door betrokkenheid bij het onderwerp te begrijpen, versterken het wetenschappelijke en daarmee het onomstreden karakter van de onderzoeken niet.

Hier komt nog iets bij. De raad heeft zeer eenzijdig naar de brandveiligheid gekeken. Daarop zien ook de aanbevelingen. Vergeten is dat deze maatregelen kunnen strijden met de veiligheid in de zin van de beheersbaarheid van de inrichting. Een rookmelder in combinatie met automatisch openende deuren is goed voor de brandveiligheid. Maar voor de dagelijkse beheersbaarheid van de inrichting is het een crime. Moet er eerst een collectieve aanval op het personeel komen, voordat de onderzoeksraad dat aspect gaat meewegen?

Naar de mensen luisteren.

De politicus die de afgelopen jaar het best heeft geluisterd naar de mensen is de Amerikaanse president George Bush. Na 9/11 deed hij wat de Amerikanen wilden: Hij ging achter Al Qaida aan, overdonderde Irak, trok ten strijde in Afghanistan, verlaagde en passant de belastingen en gaf meer ruimte aan het vrije ondernemerschap. We weten inmiddels wat dit luisteren en het handelen daarna de wereld heeft opgeleverd.

Daar staat de Nederlandse situatie tegenover. Het kabinet Balkenende II, waar ook de partij van collega Pechtold deel van uitmaakte, nam maatregelen die het buitengewoon impopulair maakte. Als geluisterd was naar de bevolking en aldus was gehandeld dan hadden veel hervormingsmaatregelen het niet gehaald. We kunnen nu zeggen dat Nederland er in deze economisch moeilijke periode beter voor staat dan de landen om ons heen. Luisteren naar de mensen is de basis, maar vervolgens hebben politici een eigen verantwoordelijkheid.

Van Gunsteren wil dat politici de eigenzinnige burger opzoeken. Bij mijn weten doen politici niet veel anders. En anders weten de eigenzinnige burgers de politicus wel op te zoeken. Maar die eigenzinnige burger van vandaag de dag is al lang niet meer de eigenzinnige burger van de jaren 70. De eigenzinnige burger van nu is – wat ik maar even noem – de geenstijlburger. Wat die niet wil is duidelijk, wat hij wel wil veel moeilijker. Zeggen wat je vindt, geen remmingen in de discussie, nuance vergeten.

Hier kom ik op een paradox: door e-mail en directe media is de kloof tussen politiek en burger objectief kleiner dan ooit. alles wat we doen komt 24 uur per dag live in de huiskamer. Maar de kloof wordt groter gevoeld dan ooit. Want hoe dichterbij je komt, om onbevredigender dat je niet on line mee kan sturen. Politiek blijft tv, het is geen interactief computerspelletje waar het poppetje met één druk op de knop doet wat je wilt.

De uitdaging van de politiek is de geenstijl generatie te bereiken. Daar moet een kloof worden overbrugd. Daarin staat de politiek niet alleen. Minstens zo sterk zitten de maatschappelijke organisaties als bijvoorbeeld vakbonden met deze kloof. En wat te denken van de media. Om politieke boodschappen over te brengen zijn media onontbeerlijk. Maar de geen stijlburger maakt zijn eigen nieuwsmagazine. Politiek correcte filters van goed opgeleide genuanceerde journalisten en redacteurs ontbreken. Het extreme wordt regel. Politiek, maatschappelijke organisaties en media moeten allemaal hun rol herdefiniëren.

De moderne burger stelt aan de hand van allerlei internet berichten zijn eigen nieuws samen. De redactie is hij zelf, op een site.

Ja er is een eigenzinnige burger. Goed geïnformeerd, vaak beter dan het kamerlid zelf. snel klaar met een oordeel. Wars van instituties. Met luisteren is die eigenzinnige burger. De eigenzinnige burger bepaalt zelf de norm, stelt zelf zijn grenzen.

De huidige zoektocht naar een nieuw evenwicht tussen politiek en samenleving moet uitgaan van politici die luisteren, maar niet klakkeloos overnemen.

Het feit dat Nederland de afgelopen jaren toekomstbestendige hervormingen heeft weten door te voeren sterkt mij in de gedachte dat dit geen achterhoede gevecht is, maar een uitdaging die zelfbewust kan worden aangegaan.